

94(497.1),,1918”

Ranko Končar

VASA STAJIĆ ÉS A VAJDASÁG SZERBIÁHOZ CSATOLÁSA 1918-BAN

Vasa Stajić and the Annexation of Vojvodina to Serbia in 1918

Az első világháború végén közös államban egyesültek a délszláv népek. Az egyesülés ellentmondások és politikai ellentétek sokaságán át valósult meg. Ez különösen érvényes a jugoszlávság kérdéséről és az államberendezés karakteréről és alakzatáról kialakított elképzelésekre. Lényegében két tendencia összeütközéséről volt szó: egyrészt a délszláv területek egyesüléséről, amelyről feltételezték, hogy a föderalizmust és a konföderalizmust anticipálja, másrészt a délszláv népek egyesítéséről, amelyről azt állították, hogy az unitarizmust fogja fenntartani. E folyamatokon belül nyitották meg a Vajdaság státusának kérdését is: a délszláv államközösséggel egyesüljön-e, vagy közvetlenül Szerbiával egyesítsék? Ezek az ellentétek nagymértékben polarizálták a vajdasági délszláv népek politikai helyzetét, egyrészt a Vasa Stajić névvel fémjelzett politikai áramlatra, amely a jugoszláv állammal történő egyesülésre törekedett, másrészt a radikális Jaša Tomićéra, amely a Szerbiához való közvetlen odacsatolást propagálta. 1918-ban a Vajdaság politikai életének e polarizáció adott élesebb karaktert. Kulcsszavak: Radikálisok, demokraták, föderalizmus, jugoszlávság, Vajdaság.

1918-ban a délszláv állam megteremtése – ellentétben a XX. század kilencvenes éveiben bekövetkezett szétzúzását követően megjelenő véleményekkel – történelmi változásokat hozott a délszláv népek életében. A közös államban egyesülés közvetlen kapcsolatban állt a délszláv népek XIX. századi nemzeti mozgalmainak jellegével, valamint azokkal a nemzetközi változásokkal, amelyeket az első világháború és a végkimenetele determinált. E történelmi keretek között formálódtak ki azok a politikai és állameszmék, amelyek eleve meghatározták a délszláv egyesülést, de ugyanakkor mindazon ellentmondások is, amelyek később következtek. Ez mindenekelőtt az állam egységének és a jugoszlávságnak az alapjaira vonatkozott általában, közelebbről pedig arra a dilemmára, hogy az új államot az államjogi unitarizmus, a föderalizmus, a konföderalizmus, a nemzeti és történelmi sajátosságok vagy a jugoszláv nemzeti unitarizmus stb. alapján kell-e felépíteni.

Az Osztrák–Magyar Monarchia területéről származó délszláv politikai emigráció zömmel a szerb–horvát–szlovén nemzeti unitarizmus eszméje mel-

lett foglalt állást, mert úgy vélte – noha erről sokan nem voltak meggyőződve –, hogy az első világháborúban a nemzeti elv megvalósítása volt a szövetségesek egyik célja.¹

Az államjogi unitarizmus számára viszont Szerbia képezte „a szerb-horvát-szlóven egyesülés *conditio sine qua non-ját*”². E szemléletre kihatással voltak azon érdekek, amelyeket a kormánykörök dédelgettek, mert „lehetőséget láttak arra, hogy a szerbek számbeli fölénye az unitárius államban... kifejezésre jut, és számukra... többszörös hasznot hajt”³, másfelől befolyásolta az az általános meggyőződés is, miszerint az unitárius államoknak tartósabb életre és fennmaradásra van lehetőségük. Az első világháború során e különbségek gyakran jutottak kifejezésre, bizonytalanná téve a délszláv egyesülést. Mindez leginkább a Jugoszláv Bizottság és a szerb kormány viszonyában reflektálódott, de a nagyhatalmak azon állásfoglalásaiban is, amelyek az osztrák–magyar államalakulat romba döntésének kérdésére vonatkoztak.

Ilyen politikai körülmények között vetődött fel a Vajdaság kérdése is, amely egészen 1918-ig, a nemzeti önrendelkezésre vonatkozó wilsoni elvek megjelenéséig kevésbé jutott kifejezésre. Ez főként azzal magyarázható, hogy a háború idején a Vajdaság összetett politikai körülmények közé került, mivel az osztrák–magyar hatalmi szervek betiltották valamennyi ellenzéki nemzetiségi párt működését, letartóztatták és internálták a nemzeti élet vezető személyiségeit, különösen a magyarországi szerbeket.⁴ Emiatt a Vajdaságban – függetlenül a hangulattól és Szerbia támogatásától – nincs konkrét aktivitás, amelyben mindez meggyőző módon és szélesebb értelemben is kifejezésre jutna. Politikai elemzések arra is felhívják a figyelmet, hogy a vajdasági szerb lakosság nincs felkészülve olyan radikálisabb nemzeti lépések megtételére, amelyekre más délszláv népeknél sor került.⁵ Úgy vélték, hogy ez ténylegesen lassítja a nemzeti felszabadítás mozgalmát, és azt Szerbia háborús eredményeitől teszi függővé. Valójában ebből származott a mozgalom spontán és passzív jellege is.

1918 nyarától kezdve azonban már jelentkeznek az első olyan kezdeményezések is, amelyek célja, hogy a délszláv népek felszabadulási törekvéseit a Vajdaságban is radikálisabban kifejezésre juttassák. Veljko Petrović író, aki 1917 végétől Londonban, a Jugoszláv Bizottságban képviselte a Vajdaságot, azt sugallja a vajdaságiaknak, hogy adjanak ki egy deklarációt, amely tartalmazza a magyarországi délszlávok politikai követeléseit is. Sugallatai azonban nem találnak szélesebb fogadtatásra, mert szembehelyezkednek velük a vajdasági radikálisok, mindenekelőtt Jaša Tomić, aki úgy gondolja, hogy még nincs itt az ideje a Magyarországgal szembeni radikálisabb követelések hangsúlyozásának.⁶ Az akkori vajdasági állapotokról meggyőzően ír Milan Kašanin is: „Csofalkozom, hogy nem moccannak azok a dicső politikusok a volt *Zastava* és a *Branik* körül... Most hol vannak?”⁷

A Vajdaságban 1918 őszén a politikai események jellegét a nemzeti felszabadítási, illetve a Magyarországtól történő délszláv elszakadási törekvések határozták meg. A feltételt e változásokhoz a szaloniki front áttörése, Ausztria–Magyarország katonai veresége, valamint – a Monarchia más részein – a jugoszláv mozgalom erősödése teremtette meg. A vajdaságiak (ti. a vajdasági délszlávok – a fordító megjegyzése) szervezettebb és radikálisabb fellépésének hirdetői – noha politikai hovatartozásuk különböző volt – egységüket juttatták kifejezésre abban, miszerint Magyarországgal meg kell szakítani az államjogi kapcsolatokat, azonban eltérő volt az álláspontjuk az elszakadás mikéntjében, vagyis abban, hogy a délszláv felszabadítási mozgalomhoz integrálódjanak-e, amely az új jugoszláv államot propagálta, vagy közvetlenül Szerbiához csatoltassanak.

Jellegüknél fogva ezeknek az ellentéteknek már ekkor mély értelmű politikai jelentőségük volt. Méhükben hordozták a Vajdaság jövőbeli státusával kapcsolatos pro-jugoszláv és pro-szerb összeütközéseket. Ezek, miután Zágrábban 1918. november 5-én megalakult a Szerb–Horvát–Szlovén Nemzeti Tanács, egyre erőteljesebben jelentkeztek. De ez nyilvánult meg a vajdasági radikális párti vezetők egy részének azon határozatában is, amellyel ők is csatlakoztak a „három nevű egységes nemzet és az önrendelkezés” értelmezéséből kiindulva.⁸ A radikálisok e csoportja ekkor elfogadta a Tanács azon határozatát is, hogy csatlakozzanak „a minden szerb, horvát és szlovén teljesen önálló, szuverén és független államának” megalkotásához „e nemzetnek a teljes és folytonos etnikai területén.”⁹

A Jaša Tomić köréhez tartozó radikálisok viszont szembeszálltak mind a fent jelzett jugoszláv orientációval, mind pedig a Vajdaságnak a zágrábi Szerb–Horvát–Szlovén Nemzeti Tanácshoz történő csatlakozásával. Ekkor még kételkednek a Magyarországhoz fűződő államjogi kötelek megszüntetésének helyénvalóságában, éppen ezért kapcsolatokat tartanak fenn Károlyi Mihállyal, a magyarországi 48-as párt elnökével is, aki Magyarország területi és állami integritásának megőrzésére törekszik, széles körű autonómiát és nemzeti jogokat ígérve a szláv nemzetiségeknek. Noha a magyar hatóságok esetleges repressziójától való félelemmel magyarázzák, Jaša Tomić és Kosta Hadži kijelentései – miszerint „a magyarországi szerbeknek nincs semmilyen exterritoriális törekvésük, és hogy örömmel megmaradnak a szűkebb Magyarország államkeretei között, de követelik a teljes egyenjogúság és a kulturális fejlődés biztosítását”¹⁰ – ténylegesen ellentmondtak az egységtörekvések jugoszláv koncepciójának éppúgy, mint annak a kedélyállapotnak, amely a vajdasági szerbek egy részét jellemezte. Azokról van szó, akik határozottan ragaszkodtak a *Glas SHS*-ben a vajdasági szeparatista törekvések kifejezésre juttatásához, nem is az idők szelleme miatt, hanem azért, mert a múltban századokon át elnyomatás volt az osztályrészük. „Mi, magyarországi szerbek” – írta a *Glas* – „szabad emberek akarunk lenni, egyesíteni akarjuk szellemünket és lelkünket saját jugoszlávságunk lelkületével.”¹¹

E nézeteket a Vajdaságban több titkos összejövetelen is megvitatják, és kifejezik törekvésüket, hogy államjogi értelemben szakítani kell Magyarországgal, de azt is leszögezik, hogy el kell fogadni az egyesülés jugoszláv koncepcióját. Szabadkán az egyik értelmiségi csoport összejövetelén – kezdeményezője a Matica srpska titkára, Tihomir Ostojić – 1918. október 2-án a dél-magyarországi szerbek és horvátok nevében határozatot fogadnak el, melyben kimondják, hogy „a jugoszláv kérdés rendezésének tekintetében, akárcsak a Bácskával, a Bánáttal és Baranyával, mint az összes jugoszlávok egységes államának alkotórészeivel kapcsolatban egyedül a békekonferenciát tekintik mérvadónak.”¹²

Az 1918. október 24-én és 25-én megtartott második ülésen, amelyre a Nemzeti Tanács létrehozás után került sor, a fenti határozatot kibővítették azzal, hogy a dél-magyarországi szerbek és horvátok tekintetében kizárólag a zágrábi Szerb–Horvát–Szlovén Nemzeti Tanács kompetenciáját ismerik el, valamint azzal, „hogy a magyarországi szerbek és horvátok legyenek képviselve a Nemzeti Tanácsban”.¹³

Tekintettel azokra az ellentétekre, amelyek a Vajdaságban a Magyarországgal fennálló államjogi keretek megszüntetésének módozatairól alakultak ki, a Nemzeti Tanács 1918. október 26-án azt javasolta a vajdaságiaknak, hogy „ők maguk tárgyaljanak és állapodjanak meg önkörükben”, s csak ezt követően jöjjenek Zágrábba tárgyalni.¹⁴ Ezzel egy időben Svetozar Pribičević is arra törekszik, hogy megnyerje Vasa Stajićot, abban bízva, hogy a vajdaságiak az ő hatására elfogadják a Nemzeti Tanács koncepcióját. Ezért segít neki, hogy megszökjön Turócszentmártonból, ahol elítéltként gyári munkát végez. Október utolsó napján érkezik Zágrábba, s a vajdaságiak nagygyűlésén a Nemzeti Tanács tagjává választják.¹⁵

Stajić ettől kezdve közvetlenebbül kapcsolódik be a Vajdaság kérdésének megoldásába. Következtesen képviseli a Nemzeti Tanács jugoszláv koncepcióját, amelynek értelmében a Szerb–Horvát–Szlovén Állam összetett államjogi karaktert nyerne: közös hatalmi szervekkel (Nemzeti Tanács, Központi Bizottság, a Központi Bizottság Elnöksége), tartományi kormánnyal Horvátországban és Szlavóniában, Dalmáciában, Szlovéniában és Bosznia-Hercegovinában. A Vajdaságnak szintén a Szerb–Horvát–Szlovén Állam alkotórészévé kell válnia, azonban a jugoszláv és a pro-szerb (demokrata és radikális) álláspont közötti ellentétek ezt a kérdést homályossá tették, s ezért a Nemzeti Tanács azt javasolta, hogy a problémákat oldják meg a vajdaságiak maguk.

Zágrábba érkezéssel kezdetét veszi Stajić csalódása is a jugoszlávság értelmezésének kérdésében, ő ugyanis abban mindenekelőtt a jugoszláv állam létrehozásának szükségességét látja. Zágrábban szembesül Stjepan Radić államjogi eszméivel. Radić követelése az, hogy a báni Horvátországot nyilvánítsák szuverén állammá s a Szerb–Horvát–Szlovén Állam alkotóelemévé, és hogy Horvátország köré kell csoportosítani mindazon területeket, amelyeket az adott pil-

lanatban irányítani lehet, valamint hogy „egyetlen katonaságnak – sem a baráti szerb, francia, angol, amerikai, sem pedig az ellenségének – nem szabad a mi területünkre lépni”.¹⁶ Ezek az elképzelések objektíve jobban megfeleltek a szerb kormánynak, amely szintén arra törekedett, hogy minden szerbnek tartott tartományt maga köré gyűjtsön, és majd csak azt követően lásson hozzá a jugoszláv állam esetleges létrehozásához a Nemzeti Tanács álláspontjainak – melyekkel V. Stajić is egyetértett – a jegyében. A kérdések kérdése az volt, vajon mik egyesülnek a közös államban: **a jugoszláv földek (országok) vagy a népek?** (Kiemelés a szerzőtől.) Ebben a kérdésben a tanácsstalanság már 1917-ben, a korfui deklaráció vitája során is megmutatkozott. Sokan úgy vélték, hogy a jugoszláv földek egyesülése a föderalizmust és a konföderalizmust anticipálja, a népek egyesülése viszont az unitarizmust (egységesítést). Ezeket az ellentmondásokat Franko Potočnjaknak, a Jugoszláv Bizottság tagjának a gondolatai fejezik ki a leghívebben. Szerinte „nem a földek, hanem a népek egyesítése” a feladat. „Ha az első utat követnénk, föderációt vagy konföderációt hoznánk létre.”¹⁷ Ennek szellemében Potočnjak azt javasolta, hogy a Bácskát és a Bánátot azonnal egyesítsék Szerbiával.¹⁸

A párizsi békekonferencián Nikola Pašić még nyíltabban hangsúlyozta ezt a gondolatot, mondván, hogy Szerbiának először a saját határainak kérdését kell rendeznie, és csak azt követően kezdhet tárgyalásokat a jugoszlávokkal a kibővített határokon túlról, tekintettel arra, hogy csak Szerbia viselt háborút, nem pedig Jugoszlávia.¹⁹ Ebben a kontextusban elfogadta a közös állam föderális berendezkedésének lehetőségét is. Pašić elképzelésével Aleksandar régens szállt szembe, és megvalósulását a december elsejei rendelettel sikeresen meggátolta. A régens ugyanakkor egyetértett Pašić centralizmusával, mint a közös állam egyetlen politikai alternatívájával, s ezzel megsemmisítette azokat az alapokat, amelyeken az egyesülést a Nemzeti Tanács kívánta véghezvinni.

A kérdésre vonatkozó nézeteit Stajić részletesen kifejti Ignjat Pavlashoz 1918. november 23-án küldött sürgönyében. Ebből a legpontosabban megismerhetők jugoszlávságának lényegi vonásai éppúgy, mint a Vajdaság problematikáját érintő nézetei. „Álláspontomat a nevemben képviselheti. Tudomásul venni a Nemzeti Tanács határozatait, elfogadni a skupštínán és a rendelkezéseinek megfelelően megválasztani a Baranya, Bácska és Bánát tartományi kormányát, energikusan fellépni a kizárólagosságok ellen.”²⁰ Álláspontjával Stajić eltért azoktól a koncepcióktól is, amelyeket a Vajdaságról J. Tomić és a szerémségi radikális, Žarko Miladinović propagált. Utóbbiról ezt mondja: „Miladinović, a rumai fanatikus szerb el akarja szakítani a Szerémséget Horvátországtól.”²¹

Az 1918. november 2-án létrejött Szerb Nemzeti Bizottság keretein belül tovább folytatódott a vita a Vajdaság Magyarországtól történő államjogi elszakításáról. A vitában kifejezésre juttatták az egységet, valamint annak szükségességét, hogy a Vajdaság elszakadjon, ugyanakkor a megvalósítás mikéntjére vonatkozó

különbségek is kifejezésre jutottak. Tanácstalanság uralkodott abban a kérdésben, vajon „a Vajdaság Horvátországgal, Dalmáciával, Bosznia-Hercegovinával közösen fog egyesülni, vagy közvetlenül Szerbiával”.²² E kérdésben az ellentétek olykor igen kiéleződtek, ugyanakkor át voltak itatva intrikával és misztifikációval.²³ Egyik oldalon J. Tomić befolyásos radikálisait találjuk – a szerb bizottságokban ők vannak túlsúlyban –, a másikon pedig a demokratikus csoportosulásokat, mindenekelőtt a pro-jugoszláv orientáció képviselőit. Mivel a kérdésben nem jött létre egyetértés, az ötven vajdasági politikus találkozóján elhatározták, hogy kompromisszumos javaslattal állnak elő, s ennek értelmében, Zágrábon keresztül, Szerbiával és Montenegróval egyesülne a Vajdaság, ám ha a Nemzeti Tanács elutasítaná az egyesülést, akkor közvetlenül Szerbiához fog csatlakozni.²⁴

Mivel lehetetlenné vált, hogy ebben a kérdésben önállóan hozzanak döntést, az újvidéki Főbizottság úgy határozott, hogy segítséget a szerb kormánytól kér, amely nemzetközi okok miatt a Szerbiához csatolást diszkrétan támogatta. A Főbizottság három tagját küldte Belgrádba. J. Tomićot, dr. Ivan Pavlast és Vasa Stajićot Momčilo Ninčić és Ljuba Jovanović fogadta.²⁵ Előzőleg már M. Ninčić tárgyalta Petar Konjovićyal és pancsovai politikusok egy csoportjával, közöttük a radikális Pera Miladinovićyal és a demokrata Dušan Boškovićyal. Mindannyiuknak azt szuggerálta, hogy a Nagy Nemzetgyűlés (Velika narodna skupština) soron levő ülésén követeljék minden szerb, horvát és szlovén egyesülését a Karađorđević dinasztia jogara alatt. Ha viszont törzsi megosztásra kerülne a sor, akkor kérjék a Bánát, a Bácska és Baranya Szerbiához csatolását, illetve azt, hogy a Skupština válasszon tartományi vezetőséget, valamint küldöttséget a zágrábi Nemzeti Tanácsba és Belgrádba.²⁶

Lj. Jovanovićnak a tárgyalások során kifejtett gondolatmenete teljesen elentétes volt Ninčevićével. Kijelentette, Szerbia kívánsága az, hogy a Vajdaság Zágrábtól függetlenül kapcsolódjon Szerbiához.²⁷ A két miniszter egymásnak ellentmondó kijelentései nem vezettek a vajdasági politikusok nézeteinek közeldéséhez. „A szerb kormány ma van, holnap nincs. Ám a nemzeti egység gondolata létezett a kormányt megelőzően is, tehát túl is fogja élni. Én megmaradok mellette. Dr. Pavlas viszont elfogadta a szerb kormány kívánságát, amit akkor, nem tudom, milyen jögon, Ninčić úr és Jovanović úr képviselt.”²⁸

Mindazoktól a körülményektől, amelyek a Vajdaság kapcsán jöttek létre, de különösen J. Tomić nacionalista retorikájától rezignáltan és kiábrándulva kapja meg „Pribičević úr meghívóját, mint a felszabadulást”, hogy nyomban induljon Zágrádba, ahol „a Belgrádba menetelről és a közös kormány megalakításáról” kell szavazást lebonyolítani. „Elmentekültem az újvidéki Nagy Nemzetgyűlés elöl, ahol nem volt helyem, és elmentem Zágrádba, ahol megválasztották a huszonnyolcak bizottságát, s én is bekerültem. Még egy kísérletet tettem: a Nagy Nemzetgyűlés megtartása előtt értesítettem az újvidéki Főbizottságot, hogy Zágrábban megszavazták az egyesülést, tehát értelmetlen a külön odacsatolás

Szerbiához. Hiába.³²⁹ Formálisan ugyan nem definiálódott egységes javaslat a Nagy Nemzetgyűlés felé, ám J. Tomić hívei kedvező légkört teremtettek platformjuk elfogadtatásához és győzelemre viteléhez.³⁰

Így például a Nagy Nemzetgyűlésre Szabadkán át igyekvő bánáti küldöttek mindegyike a karján „széles szerb trikolórt viselt ’Éljen Nagyszerbia’ felirattal, ami sok szabadkainál nem talált megértésre; ők aztán Újvidékre érve tudták meg, hogy J. Tomić hatására megfogalmazódott a végleges döntés a közvetlenül Szerbiához csatolásról”.³¹

Babijan Malagurski szabadkai küldött, aki részt vett a Matica srpskában november 25-én tartott előkészítő konferencián, elszántan szembeszállt a felkínált határozattal. Kijelentette: „Nekünk a mi Nemzeti Tanácsunk meghatározta, hogy mit kell tennünk és mit kell képviselnünk. Mivel ez (ti. ami történik – a fordító megjegyzése) nem egyezik a Tanácstól kapott utasításokkal, én a társaimmal erre a megoldásra kapható nem vagyok... Volt ekörül huzavona egészen a Skupština megtartásáig.”³²

Viszont a nemzetgyűlésben egységesen elfogadták a határozatot, hogy a Bánátot, a Bácskát és Baranyát kapcsolják a Szerb Királysághoz, de „mindent tegyenek meg, hogy megvalósuljon Péter királynak és dinasztijának a vezetésével a szerbek, horvátok és szlovének egységes állama”.³³ J. Tomić koncepciójának győzelmét „meleg és fulmináns hazafias beszédével” nagyban elősegítette Blaško Rajić lelkész.³⁴ A rezolúciónak nyújtott támogatását Rajić később azzal magyarázta, hogy ez erősebb biztosítékot nyújtott a Magyarországtól való elszakadáshoz, mint a jugoszláv opció.³⁵

A Nagy Nemzetgyűlés határozatai annak ellenére sem rendítették meg Stajícot a meggyőződésében, hogy a jugoszláv opció helyénvalóbb lett volna, hogy az ilyen nézeteket éles kritikával fogadták. A legsúlyosabb kritikának azt a minősítést tekintette, miszerint megtagadta a szerbséget. „Ez – mondja – mintha az én jugoszlávságomat jelentené. A szekerek olyan irányba indultak, amit én nem hagytam jóvá. Ezért nem vettem részt december 1-jén az egység kikiáltásán, noha formálisan ott lett volna a helyem. Egyre inkább félrehúzódtam a nagyhangú hazafiak elől: először Párizsba, aztán a Matica srpskába, majd az iskolába, és most a levéltárba szeretnék eljutni, hogy a múlt emberei között éljek.”³⁶

Stajíc az új viszonyok között kiemelkedett a jugoszlávságra és külön a Vajdaság kérdésére vonatkozó sajátos elgondolásával. Összehasonlítva a magyarországi szerbség problematikájáról alkotott felfogásokkal, amelyek az európai liberalizmus és a nemzeti romantika hatására formálódtak ki, Stajíc az első világháború idején inkább a jugoszlávság felé fordul, ami elveinek egy új, kozmopolita dimenziót és identitást kölcsönöz. A jugoszlávság objektíve új politikai és nemzeti tendenciákat és értékeket tartalmaz, de legitimmé a „nemzetiségi elv” győzelmével válik (a Wilson által a nemzetek önrendelkezési jogáról meghirdetett eszme elfogadásával), és persze a multietnikus birodalom széthullásával,

emiatt akár ellentmondásos történelmi folyamat eredményének is nevezhetnénk. Stajic jugoszlávsága tehát meglehetősen kényes természetű, és töprengésre ad okot. Bizonyos, hogy elfogadja a jugoszláv nemzeti unitarizmust, mint történelmi alternatívát, azonban a jugoszláv állam belső berendezkedésének kérdésében az összetett jelenségek iránt jóval nyitottabb. Ezért szó nélkül elfogadta a korfui deklarációt. Legvilágosabban azonban 1919-ben fogalmazott, amikor meghatározta a Jugoszláv Demokrata Párthoz való viszonyát: „Kívánom, hogy legyőzzön minden partikularizmust, a nemzeti és a szociális kizárólagosságot egyaránt, és hogy Jugoszláviának nyújtson stabilitást az egységes nemzeti szellem megeremtéséhez, amelynek az állam alapjává kell válnia.

Segíteni fogom közvetve és közvetlenül mindaddig, amíg benne a háromnevű nemzet egynevű nemzetté olvasztásának zálogát látom...”³⁷

E kérdésben Stajic nézeteit nagymértékben áthatják az olasz egyesítés XIX. századi tapasztalatai, különösen ami az állam szerepét illeti az egységes nemzeti tudat létrehozásában. Ilyen tekintetben De Angelo olasz képviselőnek a parlament első ülésén elmondott szavai – „megeremtettük Olaszországot, most meg kell teremtenünk az olaszokat is” – teljesen párhuzamosak Stajic nézeteivel a jugoszláv valóságról és az 1918-as egyesülésről.³⁸

A Vajdaságról alkotott nézetek vizont kiváltották belőle a politikai és etnikai valóság iránti mélyebb megértésre való igyekezetet, és a problémák iránti kozmopolita hozzáállást. Amikor helyesli az Omladinska matica za Vojvodinu létrehozását, azoknak a lehetséges opponenseknek felel, akik a Vajdaságot nem tudják elfogadni a maga sajátos szellemével. „Valakit talán meglephet a területi elhatárolódás: vajdasági. Vajon ez valamiféle 'vajdasági szeparatizmust' jelent?

Aki elfogadja a mi kozmopolita lelkiállapotunkat, a mi szolidáris szociális érzékenységünket államunk valamennyi nemzetisége iránt, az nem fog bennünket szeparatizmussal rágalmozni azon nemzeti csoport iránt, amelyhez tartozunk. A mi tevékenységünknek a Vajdaságra korlátozását a miáltalunk kívánt és megkísérelt aktivitás természete irányítja és határozza meg.”³⁹

Mégis, legmélyebben akkor gondolja végig a Vajdaság történelmi identitását, amikor azokat bírálja, akik a Vajdaságot kizárólag szerbnek látják. „Mit jelent a Szerb Vajdaság? Vajon ez azt jelenti, hogy a Bánát, a Bácska és a mi Baranyánk németektől, magyaroktól, bunyevácoktól, sokácoktól, szlovákoktól és bánáti horvátoktól mentes, vagy hogy nincs román? Haszontalanok azok, akik a Vajdaságot szerbnek keresztelik, mert azon dolgoznak, hogy Jugoszlávia számára elveszen. Mert egy bizonyos: a magyarok nem azért veszítették el a Vajdaságot, mintha az szerb lett volna, hanem azért, mert a durva erő vitézei voltak, s megtagadták az igazságot a Vajdaság népeitől... Vajdaság akkor lesz a miénk, ha mi semmibe vesszük az összes túlhaladott nacionalista frázist, ha megtaláljuk a módját, hogy miként elégítsük ki a Vajdaság különféle fajtájú lakosságát, ha megszűnünk szuggerálni a Jugoszlávia elleni államellenes és rom-

boló nézeteket, ha lehetővé tesszük az Európával – és nem a Balkánnal – történő azonosulást.²⁴⁰

Stajić nézetei a Vajdaságról a felsorolt ismérvek folytán mindig aktuálisak és korszerűek. Nagymértékben összecsengenek a jelenkori vajdasági realitásokkal, igazolva a vajdasági politikai ellentmondások hosszú történelmi genesisét. Éppen ezért a jugoszláv, a szerb és a vajdasági kérdésre vonatkozó stjajić nézetek mélyebb analízise nélkül nehéz megérteni a Vajdaság 1918 utáni fejlődését.

(Fordította: Csorba Béla)

JEGYZETEK

¹ Dragoslav Janković: Srbija i jugoslovensko pitanje 1914–1918. Institut za savremenu istoriju i Spres-Pres, Beograd, 1973.

² I. m. 526. o.

³ Uo.

⁴ Spomenica oslobođenja Vojvodine. Novi Sad, 1929., 6–7. p

⁵ Nyomtatásban meg nem jelent napló Joca Lalošević hagyatékából (dr. Ranko Končar magántulajdona). Lalošević feljegyezte, hogy a nemzeti tudat kríziséről is szó van, tekintve, hogy a szerb lakosságot a XX. század elejétől hosszan tartó politikai válság és elnemzetietlenítés sújtotta.

⁶ Kosta Milutinović: Vojvodina i stvaranje Jugoslavije. Historijski pregled, br. 3–4., Zagreb, 1961., 200–201. p. Jaša Tomić arra törekedett, ahogyan maga mondja, hogy „ez a butaság ne történjen meg”.

⁷ Milan Kašanin levele Tihomir Ostojićhoz 1918. október 22-én, ROMS 5544.

⁸ Lazar Rakić: Vojvodina u vreme stvaranja jugoslovenske države 1918. Zbornik radova Srbija 1918. godine, Beograd, 1988, 224. p

⁹ Uo.

¹⁰ Kosta Milutinović: Vojvodina između Beograda i Zagreba. Starine, knj. 53., Zagreb, 1966, 341. p

¹¹ Idézve Dušan Popov: Srpska štampa u Vojvodini 1918–1941. c. műve alapján, Matica srpska, 1983, 13. p

¹² Kosta Milutinović: Vojvodina i stvaranje Jugoslavije..., 203. p

¹³ Ez a csoport úgy hitte, hogy a Vajdaság délszláv népeinek általános elképzelését juttatja kifejezésre, de ellentmondott nekik Jaša Tomić, aki úgy vélte, hogy a Vajdaság problémáját a közvetlen Szerbiához csatolással kell megoldani. (I. m., 203. p)

¹⁴ Bogdan Krizman: Zapisnici Središnjeg odbora Narodnog vijeća SHS u Zagrebu. Starine, knj. 48., 341. p

¹⁵ V. Stajić: Moje učešće u jugoslovenskom ujedinjenju. Spomenica oslobođenja Vojvodine 1918. Novi Sad, 1929., 156–159. p

¹⁶ D. Janković–B. Krizman: Građa o stvaranju jugoslovenske države 1–20. 12. 1918, 393–398. p

¹⁷ Franko Potočnjak: Iz emigracije I. Zagreb, 1919, 17. p

¹⁸ Uo.

¹⁹ D. Janković–B. Krizman: I. m. 393–398. p

²⁰ Spomenica oslobođenja..., 17. p

²¹ I. m. 158. p

²² Uo.

- ²³ J. Lalošević: Naše oslobođenje i ujedinjenje. Književni sever, knj. 5., sv. 1. Subotica, 1929., 11. p
- ²⁴ Spomenica oslobođenja... 158. p. Stajić feljegyezte, hogy ezt a javaslatot két személy kivételével mindenki elfogadta: „Dr. Milan Petrović úr nem írta alá a határozatot, gondolom, az utolsó klauzúla miatt, Jaša Tomić pedig azon dolgozott, hogy elrontsa a konferencia határozatát, amelyet a Nagy Nemzetgyűlés határozatává kívántunk tenni.” (Uo.)
- ²⁵ Milan Petković: Beograd ili Zagreb. Letopis MS, 1952., 196. p
- ²⁶ Vasa Vučković és Aleksandar Magarašević levele S. Pribičevićhez, 1918. 11. 15., ROMS M. 5395.
- ²⁷ Spomenica... 159. p
- ²⁸ I. m. 158. p
- ²⁹ Uo.
- ³⁰ Erről többet megtudunk Marko Protić szabadkai pravoszláv esperes (protá) visszaemlékezéseiből. A Matica srpskában november 17-én tartott konferenciáról írva Protić megemlíti, hogy J. Tomić olyan utasítással jelent meg, hogy az egyesítést közvetlenül Belgráddal kell véghezvinni. Erről „a noteszában feljegyzés volt magának dr. Momčilo Ninčić miniszternek az aláírásával hitelesítve.” M. Protić: Zlatni dani Subotice od oslobođenja 13. novembra 1918 do potpisa mira 4. juna 1920. Subotica, 1930., 29. p. (Mirko Grlica: Blaško Rajić i stvaranje prve Jugoslovenske države c. kéziratá alapján.)
- ³¹ I. m. 54. p
- ³² Uo.
- ³³ Spomenica oslobođenja... 156–157. p
- ³⁴ J. Lalošević: Naše oslobođenje... 11. p
- ³⁵ P. Pekić: Povijest oslobođenja Vojvodine. Subotica, 1939., 163. p
- ³⁶ Uo.
- ³⁷ A Matica srpska kéziratostálya, M. 12679
- ³⁸ Idézi Hans-Ulrich Weler: Nacionalizam: Istorija, forme, posledice. Svetovi, Novi Sad, 2002, 98. p
- ³⁹ A. Lebl: Politički lik... 367. p
- ⁴⁰ I. m. 343. p

Vasa Stajić and the Annexation of Vojvodina to Serbia in 1918

At the end of the First World War the South Slav peoples became united into a common country. The unification came to be realized through a multitude of contradictions and political differences. This was especially true of the ideas that they had developed concerning the questions of Yugoslavity and the character of the political system or form of government. Essentially, it was a conflict of two diverging tendencies: on the one hand, there was the tendency towards the unification of the South Slav territories of which it was presumed to anticipate federalism or confederalism, and on the other hand, the unification of the South-Slav peoples which was alleged to maintain/preserve unitarism. It was within these processes that the question of the status of Vojvodina came to be raised: would the province annex the commonwealth of the South Slavs or just Serbia? These differences polarized to a great extent the political situation of the South Slav peoples in Vojvodina; on the one side, there was the political streamline headed by Vasa Stajić that aspired annexation to the Yugoslav state, and on the other side, was the streamline led by Jaša Tomić that propagated direct annexation to Serbia. It was this polarization that gave a marked character to the political life of Vojvodina in 1918.

Keywords: radicals, democrats, federalism, Yugoslavity, Vojvodina